

Ankomsten till Europa

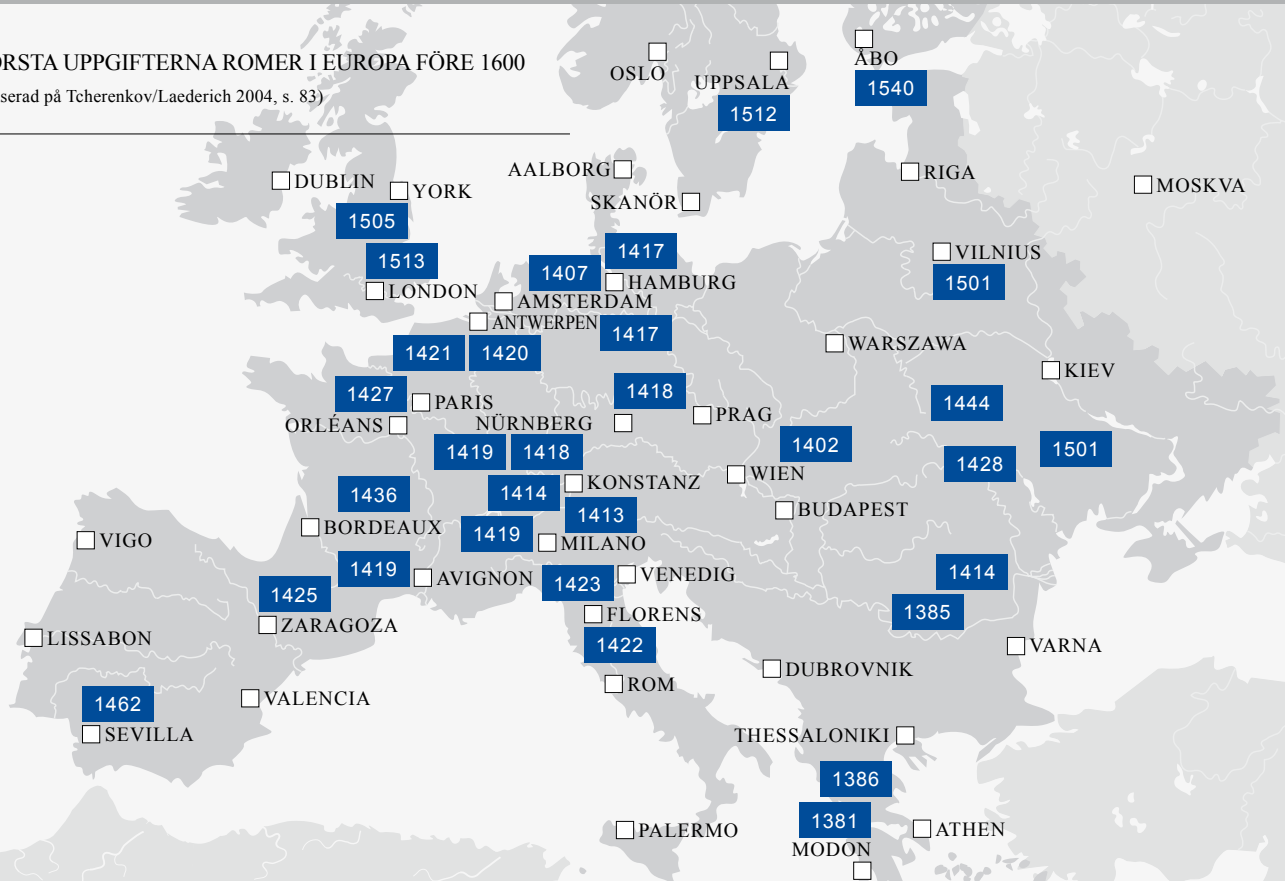
sammanställt av
redaktörerna

Tidiga beskrivningar från sydöstra Europa | Tidiga källor från Centraleuropa | Romerna som organiserade pilgrimsgrupper | Skäl bakom utvandringen västerut | Den första vågen: ankomster mellan 1417 och 1421 | Lejdebrev | Ytterligare ankomster fram till 1435 | Misstro och förebråelser – utköp, förvisning och fördrivning

➤ *Troligtvis levde det romer i det bysantinska riket före 1200-talet, i det område som motsvarar dagens Grekland. Tack vare ett ökat antal uppgifter om romerna från den bofasta befolkningen från och med 1400-talet, kan man idag med stor säkerhet följa deras färdvägar genom Europa. 1450 hade romerna rest över nästan hela Europa. Under samma period ägde de första förvisningarna rum i Centraleuropa. Detta skulle snart leda till en organiserad förföljelse.*

DE FÖRSTA UPPGIFTERNA ROMER I EUROPA FÖRE 1600

Ill. 1 (baserad på Tcherenkov/Laederich 2004, s. 83)

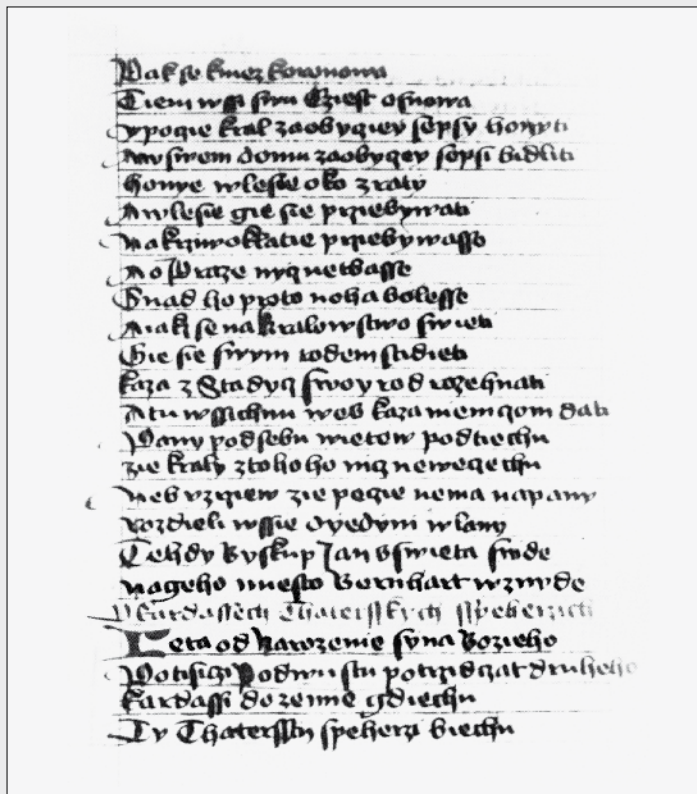
INLEDNING

Det finns inga tillförlitliga källor som redogör för romernas historia när det gäller Asien och den första tiden i Europa. Vad som finns är bara antydningar och hur dessa ska tolkas diskuteras fortfarande inom forskningen. Kanske kommer vi aldrig veta säkert varför, hur eller

när romerna först slog sig ner i Europa. När det gäller perioden mellan 1200 och 1500 har det däremot skett en viktig förändring: från och med 1300-talet är de folkslag och grupper som nämns i de olika källorna med största säkerhet romer.

Man har enats om att romerna redan före 1200-talet levde i de euro-

peiska delarna av det bysantinska riket. Däremot är det fortfarande oklart exakt när de första romerna rörde sig norrut från sina bosättningar i Grekland. Vi vet inte heller varför eller hur många som lämnade det bysantinska riket. Troligtvis var det enstaka grupper som rörde sig norrut från mitten av 1400-talet och framåt. De tidiga dokumenten

III. 2

Det sägs att en av de första hänvisningarna till romer i Europa kan hittas i den tjeckiska Dalimils krönika. I denna krönika från cirka 1310 nämns "tatarspejare". Precis som i många andra fall är dock inte kopplingen till romerna obestridd.

(Detta exemplar av Dalimils krönika förvaras i nationalbiblioteket i Wien)

III. 3

Romsk smed och medhjälpare, cirka 1600.

(ur Gronemeyer / Rakelmann 1988, s. 122) (Detalj)

pekar inte nödvändigtvis mot romerna, utan kan även ses som källor om andra folkgrupper. Från 1385 och framåt finns det däremot tillförlitliga bevis för romer i Valakiet, dagens Rumänien. Därefter blir romerna mer vanligt förekommande; dokumenten visar hur grupper av romer utforskade det europeiska fastlandet. Redan 1435 var romerna kända i de flesta av Europas städer. [III. 1]

Kunskapen om de nyanlända fol-

ken ökade dock inte i samma takt som antalet gånger de omnämns. Det nämns lejdebrev från kejsare, kungar, och påven, och pilgrimslegender, som skulle säkra att romerna fick ett vänligt bemötande under en senmedeltid som var starkt formad av kristendomen. I anslutning till romerna nämns också olika former av spådomskonst och olagliga färdigheter som fiktjuveri. De bofasta européerna såg bara vad det var meningen att de skulle

se. Eller vad de ville se: i många av de tidiga källorna anklagas romerna för att vara omoraliska och gudlösa, och för att vara spioner åt turkarna. Överlag målas det upp en bild av romerna som en "förrädisk" och "illojal" folkgrupp, utan några som helst bevis. De tidigaste europeiska omnämningarna skapar en tydlig bild av romerna, men det är en förvrängd bild som fortfarande påverkar icke-romers bild av romerna idag.

TIDIGA BESKRIVNINGAR FRÅN SYDÖSTRA EUROPA

I sydeuropeiska dokument från 1300-talet och framåt nämns det emellanåt grupper som tidigare forskare felaktigt tagit för romer. Det finns till exempel ett serbiskt dokument i vilket kung Stefan IV överlämnar skraddare, smeder, sadelmakare och några "C'ngari" till klostret i Prizren 1348. Det har spekulerats i att de sistnämnda var "zigenare". Det verkar dock mera troligt att det helt enkelt är ett yrke som åsyftas: i den medeltida

serbiskan betyder nämligen "c'ngar" "skomakare". [III. 2]

De första dokumenten som med säkerhet hänvisar till romer kommer från de gamla rumänska furstendömena Moldavien och Valakiet och i dessa nämns det gåvor bestående av hela sällskap. Dan I, vojvod av Valakiet, bekräftar till exempel 1385 några gåvor till Jungfru Marias kloster, Tismania, som även omfattade 40 "salashe" (ett uttryck hämtat från turkiska som betecknar familjer eller tältsamhällen) av "atigani" ("zigenare"). I det angränsande Moldavien gav Alexander

den gode 31 "chelyadi" (ett uttryck från slaviska, med samma betydelse som "salash") av "tigani" och 12 tält med "tatarer" till klostret i Bistrita. Till skillnad från tidigare dokument är det definitivt romer som nämns. Därför kan man dra slutsatsen att romerna slog sig ner på Balkan senast under den andra hälften av 1300-talet.

I furstendömena (Moldavien och Valakiet) välkomnades romerna på grund av sina färdigheter. För att dra nytta av den viktiga ekonomiska faktor som de utgjorde förbjöd snart myndigheterna och kyrkan dem från att resa. Så

A Die Zigeuner nicht inzuladen noch zu gedulden.

Allen vnd jeglichen Churfürsten, Fürsten, Prelaten, Grauen / Herren, vnsñ Adel / auch den Stetten / des Bundes inß Landt zu Schwaben / Em-
bieren wir: Römischer Kayserlicher, vnd Hispanischer Königlicher Mayestat, Churfürsten / Fürsten, vnd anderer Stemma des Bundes zu Schwab-
ben, Boerschafften / Hauptleuten, vnd Räte / vnz zu Dm versamelt / vnsñt vndererung willig vnd geflissen / Auch gñstlichen grās, vnd freündlich
dienß: wie es dann, ains yeden Stemma des Bundes wesen nach bescheyen soll / zu vor. Vnd sügen amem yedem Stemma, alls vordawet zuwissen / Nach
dem / wie meniglich waisst, die Zigeuner, welicher emnd vnd out, ym vnd außserhalb des Bundes sy bissher, hin vnd wider gezogen, vnd sich ene-
halten vnd vndereschlaufft, dem gemainen Mann, auf dem Landt, vnd sünsñ, vast schädlich vnd nachteilig gehandelt. Das wir demnach
in bedacht desselben / Auch auß andern merren redlichen vnd beweglichen güeten Ursachen, für zñmal noedürfftig vnd güte angesehen vnd beschlos-
sen haben / Das sich solicher Zigeuner, billich erzeuffet / Vnd die in der Bundes Stemma Oberleuten vnd Gebieten / nit eingelassen vnd geduldt wer-
den sollen. Vnd soliche hie mit amem yeden Bundes Stemma vnsñtunde nit lassen wollen. Vnd ersuchen darauf ainen yeden Bundes
Stemma, wie sich das, ains yeden Stemma vnd wesen nach / gebüet, zñm höchsten. Das sich ain yeder Bundes Stemma, vnd verwandter /
Göllichen vnsñsem güeten bedencker vnd beschluß / gemess halten / die Zigeuner, in seinen Fürstenthumben, Oberleuten, vnd Gebieten / nit einlas-
sen, gedulden, noch denen, ainichen erhalte vnd vndereschlaufft, zu lassen noch gestatten / Sonnder die selben, außtreiben, vnd verweisen. Vnd
wo ainicher Bundes Stemma vnd verwandter / solichs zuschwer sen wölle, vnd derselb / ainen andern / Umb hilff vnd zügug deshalb ersuchen
wölde / Dasselbig, Wie sich / vermög der Bundes Änung gebüet, vollziehen vnd lauffen, vnd das nit vnderlassen wölle. Dann wo
sich ainicher Bundes Stemma, in sollichem zügug / schömmig halten vnd erzeigen / Vnd dar durch dem Aldern / oder den Seinen / Schad vnd Nach-
teil enstehen / Wölde wir verarsache, den selben Schaden, an Ime, zu erhollen. Geben, vnd nit vnsñt der Dreyen gemainen Haupt-
leut Secret bescheyen, besigelle / An zwainzigsten tag, des Monats Nouembis, Anno .ii. Ueñ vnd gwaingig /

III. 4

“Die Zigeuner nicht inzuladen noch zu gedulden” (“Att inte bjuda in eller tolerera zigenarna”): I det här brevet från 1529 beordrade en samman-
slutning av tyska städer, hertigdömen och grevskap (“Schwäbischer Bund”) att “Zigeuner” (“zigenarna”) skulle bannlysas från deras områden.

(ur Gilsenbach 1994, s. 137)

småningom blev romerna statens, kyrkans eller stora jordägares egendom och förblev slavar och livegna under flera hundra år tills det att slaveriet avskaffades i Rumänien 1856.

Romernas ankomst till det ungerska kungariket kan man inte heller ge en exakt tidpunkt för. Från 1370 och framåt

syns olika versioner av ordet “Cigan” som efternamn, men det behöver inte betyda att de som använde sig av namnet var romer. Oavsett vilken tidpunkt de kom till Ungern måste det sägas att de togs emot med en större tolerans än i andra länder. Deras skicklighet i metallbearbetning och vapentillverkning

gjorde att de blev mycket eftersökta och de stod även under kungens beskydd. Kungens tillstånd krävdes för att enskilda medborgare skulle få nyttja deras tjänster. 1476 fick till exempel medborgarna i Herrmannstadt be Matthias Corvinus om lov innan de tilläts ha romer som arbetade i förorterna. [III. 3]

TIDIGA KÄLLOR FRÅN CENTRALEUROPA

Det äldsta beviset för romer i Tyskland anses vara en kommentar i “Hildesheimer Stadrechnung” (utgiftsbok) från 1407. Där står “am 20. September den Tataren ... für einen halben Stüber Wein gegeben wurde” (den 20 september, fick tatarerna lite vin). Dock har ny forskning visat att folket som nämns troligtvis

inte var romer. Namnet “tatarer”, som sedan 1400-talet har använts om romerna, används emellertid fortfarande i norra Tyskland och Skandinavien.

1414 nämns det i “Wochenausgabebücher” (en bok för veckoutgifter) för staden Basel en “hedning” som, “med Guds nåde” har fått 10 shilling av staden. Också i det här fallet är man osäker på om det syftar på en rom, eftersom alla utlänningar vid den här tiden kallades för “hedningar”. Under de följande åren och

årtionden användes däremot uttrycket “hedning” med all säkerhet som en synonym för “zigenare” i det tyskspråkiga området.

“Zigenarna” dök även upp i Hesse 1414. Anteckningen i “Hessische Chronik” (krönika över Hesse) om deras ankomst gjordes dock 200 år efteråt och tidpunkten är kanske inte helt korrekt. Enligt “Meßner Chronik”, som också skrevs vid ett senare tillfälle, hade “ziganer” redan förvisats från markgrevskapet 1416.

ROMER SOM ORGANISERADE PILGRIMSGRUPPER

Från 1417 och framåt noterades romernas ankomst i flera europeiska krönikor. Beroende av krönikeskrivarnas kunskaper och den information som de

fått från de nyanlända, kallades romerna “tatarer”, “egyptier”, “egyptleut”, “hedningar”, “saracener” eller – redan – “zigenare”.

III. 6

Romska pilgrimer. Gravyr av Jacques Callot, 1622.

(ur Hancock 1987, s. 15) (Detalj)

Romerna dök upp i de central- och västeuropeiska städerna i stora grupper, ledda av människor med adliga titlar, och utropade sig själva som pilgrimer. Enligt samtida beskrivningar reste sådana "pilgrimsgrupper" om 30, 100 och ibland över 300 människor till fots eller till häst. Om de nekades tillträde till städerna slog de läger nära städerna i det fria. Deras ledare kallade sig själva för "hertigar", "grevar" eller "vojvoder". De skipade rättvisa inom sitt följe, bar finare kläder än resten av gruppen och reste alltid till häst. [III. 6]

Enligt krönikorna presenterade ledarna sig officiellt för städernas härskare när de anlände. Ofta kunde de visa fram lejdebrev eller rekommendationer från religiösa eller världsliga ledare. Brevet gav dem fri passage och skyddade dem mot attacker. De religiösa skäl som uppgavs för resorna försäkrade dem om gästfrihet och ett trevligt bemötande. De religiösa förpliktelseerna att förse pilgrimer med mat, husrum och

pengar lämpade sig i det här avseendet väl för de nyanlända. Det här var förpliktelse som togs på stort allvar i det medeltida samhället. Noteringar i olika utgiftsböcker visar att den kristna förpliktelsen utfördes överallt, i varje fall när romerna först dök upp.

För att framstå som trovärdiga pilgrimer uppförde romerna berättelser som botgöring som gjorde stort intryck. Romerna rättfärdigade ofta sina kringvandringar som sjuåriga pilgrimsresor för botgöring, som hade ålagts dem på grund av deras tillfälliga brytning med kristendomen. Senare lades två andra skäl till: vägran att erkänna Josef och Maria och israeliternas flykt från Egypten.

Idén att framställa sig själva – till sin egen fördel – som pilgrimer när de lämnade Grekland stammade förmodligen ifrån kontakter med de kristna som tillfälligt stannade i Epirus och på Peloponnesos under sin resa till det heliga landet. Även "lilla Egypten", som

SVARTA SOM TATARERNA

Enligt dominikanermunken, Hermann Korner, fanns det ungefär 300 människor, både män och kvinnor, som kallade sig själva för "secaner" och de var "förfärliga att se" och "svarta som tatarer". De leddes, enligt munken, av en hertig och en greve som hade rätten att skipa rättvisa inom gruppen. "Secanerna" hade visat upp lejdebrev utfärdade av furstar, i huvudsak från Sigismund, den tysk-romerske kejsaren, och hade därför tagits emot "på ett gästvänligt vis". Krönikeskivaren förklarar varför de slog sig ner utanför stadsmurarna: många av dem var tjuvar och löpte risk att arresteras i staden. Det ver-

i källorna från och med 1418 ansågs vara romernas ursprungsland, kommer från bosättningen "Gyppe" nära Modon (Peloponnesos). "Lilla Egypten" (ett område på Peloponnesos) hade under en tid tagits för det "riktiga" Egypten (Nilens land) av krönikeskivarna. Det felaktiga uttrycket, "egyptier", som används för att hänvisa till romerna, hänger också samman med detta. Det finns många variationer ("gypsies", "gitans", "egypter") som fortfarande är vanliga uttryck för romer.

Troligtvis var det endast ett begränsat antal romer som först reste genom Europa: noteringar om romer i angränsande städer och regioner förekommer under korta tidsintervaller och ledarnas namn (Andreas, Michael) förblir desamma. Med utgångspunkt i de olika noteringarna om gruppernas antal kan man anta att det endast var gruppens kärna som hela tiden höll ihop. Mindre grupper verkar ha lämnat den större gruppen och tagit andra resvägar.

SKÄL BAKOM UTVANDRINGEN VÄSTERUT

Romernas utvandring till centrala och västra Europa sammanfaller med turkar-

nas invasion av sydöstra Europa. Under erövringen av Balkan förstörde turkarna städer och kloster. Stora områden plundrades. Det verkar logiskt att romerna lämnade de områden som påverkades mest av kriget.

Majoriteten av romerna stannade dock kvar i de områden som föll under turkiskt styre. En anledning till detta var att romerna var slavar i Moldavien och Valakiet. Förhållandena för romerna blev förmodligen inte heller sämre un-

kar inte som om lejdebrev var tillräckliga för att skydda romerna mot vedergällningar i Hansastäderna när det gällde stöldanklagelser. Det är inte klart om det var myndigheterna som införde strängare straff eller befolkningen som utkrävde hämnd. I vilket fall reste en del av gruppen vidare till södra Tyskland under de första månaderna av 1418. Det har registrerats att Frankfurt gav ”desa bedrövlige människor från Lilla Egypten” 4 pund och 4 shilling till bröd och kött under juni månad samma år. Denna anteckning är det tidigaste omnämnandet av ”Lilla Egypten” som romernas hemland.

Ill. 5 (utdrag och översättning från Gilsenbach 1994, s. 49f.)

Ill. 6

Romska pilgrimer. Gravyr av Jacques Callot, 1622.

(ur Hancock 1987, s. 15) (Detalj)

der osmanskt styre (jämfört med tidigare härskare). Om man bortser från överensstämmande noteringar i källtexter är det mycket osannolikt att religiösa motiv låg

bakom utvandringen. Detta särskilt med tanke på att osmanerna visade mycket större tolerans för de med annan tro, än till exempel de kristna kungarikena i Eu-

ropa. Troligtvis använde romerna religiösa skäl (på flykt från ”hedningar”) främst för att försäkra sig om ett vänligt bemötande av den kristna befolkningen.

FÖRSTA VÄGEN: ANKOMSTER MELLAN 1417 OCH 1421

1417 reste en grupp romer genom Lueneberg, Hamburg, Wismar, Rostock, Stralsund och Greifswald. Dominikanermunken Hermann Cornerus berättar om ett främmande, och fram tills dess helt okänt, resande folk som kom i stora antal från öster till Alamannia och reste mot den tyska kusten. Därmed ger hans ”Chronicon” oss den första omfattande redogörelsen för ankomsten av en stor grupp av romer. [Ill. 5]

Under samma period dök ”zigenare” upp i Elsass. I Strasbourgs stadskrönika, skriven under 1500-talet, nämns

året 1418 som året då ”zeyginger” kom; de ”hade tillräckligt med pengar och gjorde inte en fluga förnär”. De hade enligt krönikeskrivaren kommit från ”Epirus”, ”som vanligt folk kallar lilla Egypten”.

Mer tillförlitlig och bestämd information kommer från staden Colmar. Den besöktes av ungefär 300 ”hedningar” i augusti 1418 och 100 fler följde tre dagar efter den första gruppens avresa. Bortsett från redan kända iakttagelser, registrerades nu för första gången romernas örhängen, kvinnornas speciella kläder och deras skicklighet att spå i händer.

Från 1418 finns det också anteckningar om ankomster i Schweiz och senare ökade antalet ankomster i Frankrike. Den 22 augusti 1419 dök ”saracenerna”

ledda av ”hertig André av Lilla Egypten” upp i Chatillon-en-Dombes. I januari 1420 anlände ”hertig Andreas” med 100 följeslagare till Bryssel. I mars samma år registrerades deras ankomst i Deventer (Nederländerna). Det är möjligt att den gruppen är samma som registrerades i Frankrike. Vi kan dock inte vara helt säkra på det. 1421 registrerades också ankomster i Bruges och Mons, varav den senare besöktes till och med två gånger. Den 8 oktober anlände 80 människor ledda av ”hertig Andreas av Lilla Egypten” och presenterade ett lejdebrev utfärdat av kejsare Sigismund. Den 20 oktober följde en andra grupp, vars ledare kallades Michael och sa sig vara den tidigare nämnde Andreas bror. [Ill. 1]

LEJDEBREV

Det står ofta i källorna att romerna bar lejdebrev vid sin ankomst. Sådana do-

kument kan likställas med dagens pass, utfärdades till en person (i det här fallet en hertig eller en vojvod) och försäkrade bäraren och hans följe om en fri, och därtill, säker resa. Hur äkta dessa brev var kan ifrågasättas. Men trots att så-

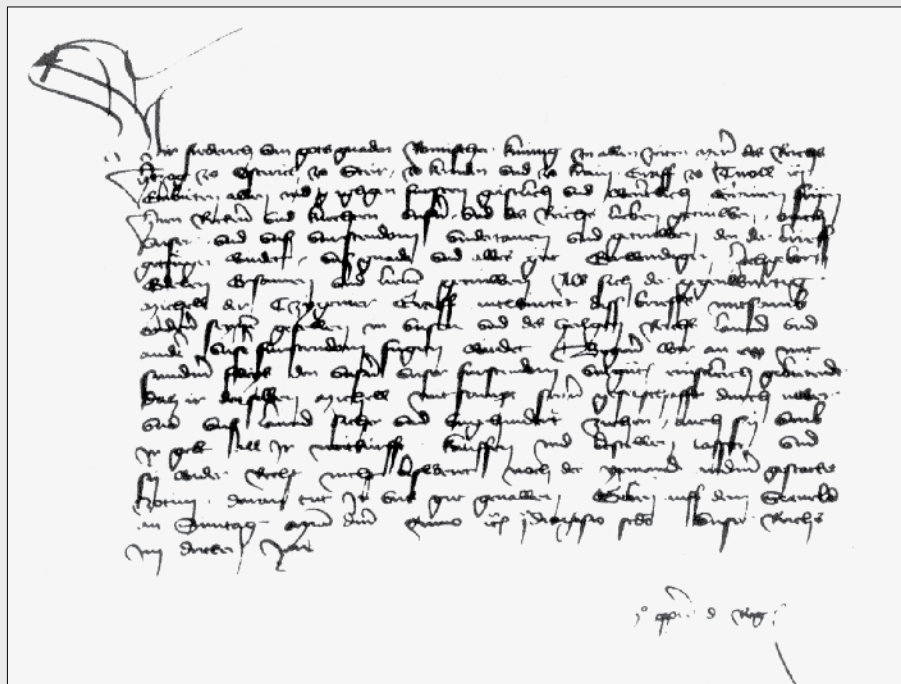
dana dokument skrevs av och skickades mellan grupperna, eller att de, som det var vanligt på medeltiden, förfälskades, finns det inget tvivel om att romerna även hade autentiska resedokument i sin ägo.

Ur lejdebrevet utfärdat av kung Sigismund den 17 april 1423, i Zips (Slovakien):

”Vår trogne Ladislaus, zigenarvojvod, och de som är beroende av honom, har ödmjukt bett Oss att visa dem Vår välvilja. Det behagar Oss att höra deras vördnadsfulla anhållan, och vi förnekar dem inte detta brev. När den tidigare nämnda Ladislaus och hans folk dyker upp i någon av vårt rikes städer, rekommenderar vi att ni visar dem er tillit mot Oss. Ni bör erbjuda dem någon slags skydd, så att vojvoden Ladislaus och zigenarna, hans undersåtar, kan bo inom era murar utan att stöta på motstånd. Skulle andra folk finnas bland dem, ellerskulle någon obehaglig händelse inträffa, är det Vår önskan och Vår order att endast vojvoden Ladislaus äger rätten att straffa eller frikänna.”

III. 8

(översättning från Mayerhofer 1988, s. 13)

III. 7

Ett med säkerhet äkta lejdebrev, som nämns vid flera tillfällen, är det utfärdat av kung Sigismund under konciliet i Konstanz 1414-1418). I detta dokument beviljar den högsta världsliga härskaren över kristendomen romerna, som om sig själva sa att ”deras förfäder brutit med tron i Lilla Egypten”, ”eskort och fri lejd genom hans städer”. Sebastian Münster, som några århundraden senare såg ett exemplar av detta brev, registrerade Lindau som utställandeort i sin ”Cosmographia universalis”, utgiven 1550, men han nämner inget datum.

Förutom kungliga lejdebrev hade romerna också brev från andra världsliga härskare i sin ägo. Försäkringar från enskilda furstar var fördelaktiga, särskilt i områdena utanför det tyskromerska riket, där de kungliga lejdebreven inte gällde.

Med splittringen av Europa tillkom också en förpliktelse att be om skydd i många enskilda furstendömen och kungariket. Därför började man snart att söka efter ett rekommendationsbrev som skulle gälla överallt. Ett sådant dokument kunde under den här perioden bara utfärdas av en representant för den andra universella makten, dvs. påven. Den första hänvisningen till ett påvligt rekommendationsbrev härrör från 1422. Oberoende av brevets äkthet gjordes det säkerligen många kopior. Olika mottagarnamn och bristande överensstämmelser när det gäller brevens innehåll gör att dessa brev, som påstås ha utfärdats av påven, uppfattas som högst tvivelaktiga. [III. 10]

Ett nytt dokument fanns hos den första gruppen av romer som anlände till

Regensburg 1421. Det var ett, troligtvis äkta, lejdebrev utfärdat 1423 av kung Sigismund i Zips till vojvod Ladislaus och hans ”zigenare”. I det här brevet ger Sigismund inte bara Ladislaus sitt personliga skydd, utan erkänner också Ladislaus rätt att skipa rättvisa inom sitt följe. Det finns också ytterligare bevis som pekar på att det inte fanns några kopplingar mellan den här gruppen och de som tidigare nämnts. Benämningen vojvod, som uttryckligen är en trogen anhängare av kungen, dyker upp i Ungern och Polen; det finns inga antydningar om pilgrimfärderna eller ”zigenarnas” ursprung; detta gör att man kan anta att de redan hade befunnit sig i Ungern ett tag. Troligtvis var de en del av den andra vågens utvandringar som ägde rum under helt andra omständigheter. [III. 7, 8]

Ytterligare ankomster fram till 1435

En av de mest omfattande och levande beskrivningarna från denna tidiga period gavs av en anonym medborgare Paris. I sin ”Journal d’un bourgeois de Paris”

beskriver han hur, den 17 augusti 1427, 12 ”botgörare” (”en hertig, en greve, 10 människor, alla till häst) först anlände vid Paris portar, som under den här perioden ockuperades av engelsmännen, och visade upp ett lejdebrev från påven Martin V. De uppgav att de varit på pilgrimsfärd till Rom för att bekänna sina

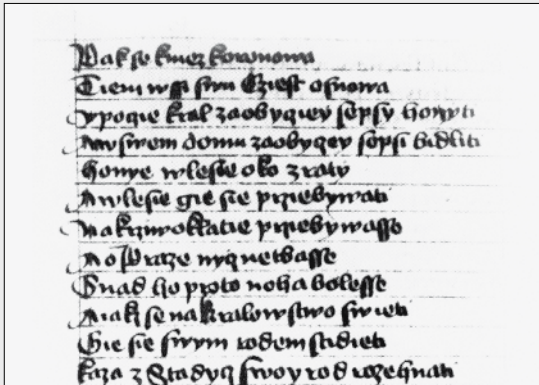
synder, att de hade brutit med sin tro och därför hade förvisats från sitt hemland. Påven hade som botgöring ålagt dem att under sju år vandra världen över ”utan att sova i en säng”. [III. 9]

Bara 3 veckor efteråt, dök en ”greve Thomas” tillsammans med ungfär 40 människor upp i närheten av

III. 7

Lejdebrev utfärdat av kung Fredrik III till Greve Michel den 15 april 1442.

(ur Gilsenbach 1994, s. 81)

III. 10

Ett av de påvliga lejdebreven för romer. Detta uppgavs ha utfärdats av påven Martin V 1483.

(ur Hancock 2002, s. 30)

EN ANYNOM PARISMEDBORGARES REDOGÖRELSE

Enligt "borgarens" förklaringar följdes förtruppen på 12 den 29 augusti av en stor grupp på över 100 män, kvinnor och barn. Myndigheterna lät dem inte komma in i huvudstaden, men tilldelade dem en lägerplats i närheten av St. Denis kyrka, som under den här perioden låg norr om staden. Uppenbarligen väckte romerna mycket uppmärksamhet; författaren till dagboken nämner också att nyfikna människor från hela Paris kom för att stirra på dem. Han kompletterar en utförlig beskrivning av deras utseende med en uppräkningslista av alla anklagelser som gjorts mot främlingarna (spädomb, stöld, trolldom,...) – men säger att de inte kan bekräftas. När rykten om romernas okristliga sedvänjor nådde biskopen av Paris, skyndade han till romernas läger och bannlyste alla de som blivit spädda i händerna. Att bannlysa romerna verkade onödigt, eftersom biskopen såg dem som "hedningar", trots det påvliga lejdebrevet. De förvisades helt enkelt från La Chapelle. Beskrivningen av dessa händelser avslutas med anteckningen att romerna rest vidare mot Pontoise den 8 september 1427.

III. 9

(utdrag och översättning från Gilsenbach 1994, s. 68f.)

Amiens. De kom från ett "främmande och mycket avlägset land". Efter en ordentlig granskning av påvens lejdebrev beslutade man att släppa in främlingarna i staden och att ge dem "8 livres perises" i allmosa från stadskassan. Tidpunkten, en nästan likadant formulerad beskrivning och brevet från Martin V, som åter igen nämns, gör att man kan anta att denne greve Thomas och leda-

ren för romerna i närheten av La Chapelle (som inte beskrivits i detalj) var en och samma person.

1429 härbärgerade den nederländska staden Deventer och andra lokala distrikt människor från "Lilla Egypten". De motsvarande anteckningarna i böckerna är intressanta just för att det är första gången uttrycket "hedning" används i Nederländerna. Från

och med den här perioden har det varit den vanliga beteckningen för romer.

Besöken i Thüringen skiljer sig från andra ankomster till tysk mark. Romerna som anlände till Erfurt (1432) och till Meiningen (1435) verkar inte ha haft några kopplingar till de tidigare nämnda grupperna. Det är möjligt att de också tillhörde den andra vågen av invandrare som kom från Ungern.

MISSTRO OCH FÖREBRÄLSER – UTKÖP OCH FÖRVISNING

Genom att förklara sina resor som pilgrimsresor, tillsammans med innehavet av lejdebrev, kunde romerna försäkra sig om ett vänligt bemötande när de först dök upp i centrala och västra Europa. "Zigenarna" betraktades dock redan från början som tvivelaktiga av den bofasta befolkningen, särskilt i de tyskspråkiga länderna. Snart förknippades deras främmande utseende, som deras "svarta" hud och deras "fruktansvärda" uppsyn, med negativa egenskaper och socialt olämpliga beteenden. Det finns

mycket få neutrala beskrivningar, men däremot många och återkommande negativa sådana.

Redan i de tidiga källorna beskrevs romerna som ett vilt, gudlöst folk utan hyfs. Mindre egendomsbrott och bedrägerier låg till grund för romernas rykte som "sluga tjuvar". Spädombkost, som till synes hade tjänat som täckmantel för ficktjuveri, väckte de religiösa myndigheternas missnöje. Kyrkans representanter antog att "häxeri och trolldom" låg bakom romernas påhitt och fruktade för sina egna troendes andliga frälsning.

Medan stöld och spädombkost ofta registrerades i källorna och omedelbart sågs som en etnisk egenskap,

finns det däremot inga belägg för att romerna spionerade för turkarna, som det ofta påstods. Trots att inte en enda rom kunde dömas för spioneri, uppkom bilden av romerna som ett "förrädiskt och opålitligt" folk och den bilden levde kvar under flera hundra år.

Till och med vid deras första ankomst, tolererades romerna bara inledningsvis av den bofasta befolkningen. Efter en kort period av gästfrihet då de hade fått ett (mer eller mindre) vänligt bemötande försökte man istället att hålla dem borta från städerna. De ofta förekommande allmosorna "för att hedra Gud" ändrades till ett slags utköp av romernas besvärliga närvaro. Det första fallet var i Bamberg. Stadskrönikan be-

III. 11

Zigenarnas besök. Okänd upphovsman, cirka 1490. Ullgobeläng.

(ur Fraser 1992, s. 101)

rättar att man 1463 gav ”zigenarna” en gåva på 7 pund, ”darum, dass sie von stund an hin wegschieden und die gemein unbeschädigt liessen” (så att de skulle lämna staden inom en timme och inte vara staden till skada).

När ”zigenarna” återvände – trots inreseförbud, trots hot om, och senare också verkställda bannlys-

ningar, trots förvisningar och ”utköp” – ägde de första tvångsförvisningarna rum. På grund av en växande misstro och befolkningens allt mer hotfulla inställning mot främlingarna, vidtog de lokala myndigheterna och staten drastiska åtgärder. Kurfurste Albrecht Achilles av Brandenburgs påbud från 1482 som förbjöd ”zigenare” att slå sig

ner i hans områden, och tillkännagivandet under ”Reichstag” (riksdagen) i Lindau 1497, som gjorde ”zigenarna” laglösa, var det första steget mot storskaliga ”zigenarförföljelser”. [III. 4]

Bibliografi

Fraser, Angus (1992) The Gypsies. Oxford / Cambridge: Blackwell | *Gilsenbach, Reimar (1994) Weltchronik der Zigeuner. Teil 1: Von den Anfängen bis 1599. Frankfurt am Main: Peter Lang* | *Gronemeyer, Reimer / Rakelmann, Georgia A. (1988) Die Zigeuner. Reisende in Europa. Köln: DuMont Buchverlag* | *Hancock, Ian (1987) The Pariah Syndrome. An account of Gypsy slavery and persecution. Ann Arbor, Michigan: Karoma Publishers* | *Hancock, Ian (2002) We are the Romani People. Ame sam e Rromane džene. Hatfield: University of Hertfordshire Press* | *Mayerhofer, Claudia (1988) Dorfzigeuner. Kultur und Geschichte der Burgenland-Roma von der Ersten Republik bis zur Gegenwart. Wien: Picus Verlag* | *Tcherenkov, Lev / Laederich, Stéphane (2004) The Rroma. Volume 1. History, Language and Groups. Basel: Schwabe Verlag* | *Vossen, Rüdiger (1983) Zigeuner. Roma, Sinti, Gitanos, Gypsies zwischen Verfolgung und Romantisierung. Frankfurt am Main: Ullstein*